

גמרא:

ומבררין: **מאי "ואומר"**? מדוע לא הסתפק התנא בפסוק הראשון והוסיף "ואומר" והביא פסוק נוסף?

ומפרשין דהכי קאמר תנא: **וכי תימא** [ואם תאמר], שאין ראה מ"זהב שחוט" שלשון שחוט הוא משוך, כי יש לפרשו מלשון שהוא חוט, **שנמורה כחוט הוא** מרוב רכותו, **תא שמע** פסוק אחר שאין לפרשו אלא מלשון משיכה, שכתוב "חץ שחוט לשונם".

בדרך אגב, הגמרא מביאה מעשה שעוף נשחט על ידי חץ.

רבא הוה **בדיק ליה גירא** [רבא בדק חץ] **לרבי יונה בר תחליפא**, שהיה החץ מחודד כמו סכין, והיה רבא בודק אם אין בו פגימה, שכן הדין הוא שצריך לתת לחכם לבדוק את הסכין⁽¹²⁹⁾. **ושחט בה** רבי יונה **עופא בהדי דפרח** [כשהוא עף].

והוינן: איך הכשירו את העוף והלוא יש לחוש **דלמא** היה החץ מכוסה בעור העוף כששחט **ועביר חלדה**?

ואמרינן: יש דרך לדעת שלא היתה חלדה, **חזינן גירפי דמיפרמי** [רואים את הנוצות של

לא-א

שנינו במשנתנו: התיז את הראש בבת אחת — פסולה.

והוינן: **מנא הני מילי**⁽¹²⁸⁾ שהשחיטה היא בדרך משיכה ולא בדרך דרסה?

אמר שמואל: יש ללמוד שלשון שחיטה הוא משיכה ממה **דאמר קרא**: "חץ שחוט לשונם **מרמה דבר**" [ירמיה ט' ז'] הנביא ממשיך את לשון הרשעים המדברת מרמה ופוגעת בחבריהם מרוחק לחץ שהולך במשיכה, הרי שלשון "שחוט" פירושו משוך.

הגמרא מביאה ברייתא הדורשת מלשון שחיטה שדרסה פסולה כשמואל.

תנא דבי רבי ישמעאל: כתוב בתורה **"ושחט"** את בן הבקר" [ויקרא א' ה'] **אין "ושחט" אלא ומשך, וכן הוא אומר** בשלמה המלך שציפה את המגינים ב"זהב שחוט" [מלכים א' י"ט"ז] וזה זהב רך שנוח להרקע ומושכים אותו. ועוד פסוק **אומר "חץ שחוט לשונם מרמה דבר"**.

במוליך ומביא יש להחשיב את האיזמל כאילו היה כפול מאורכו, ועדיין אין לו שיעור שני צוארים!

וכתב הבכור שור, שהמשנה מכשירה רק כשהולך והביא כמה פעמים, או אפילו כשכוונתו היתה להולך ולהביא כמה פעמים לפי דברי התוספות שהבאנו בהערה 122 שהכוונה קובעת.

128. בפרק הכל שוחטים אמר שמואל: "אלו הן הלכות שחיטה: שהייה, דרסה, חלדה, הגרמה

ועיקור" [לעיל ט' ע"א].

וכתב רש"י, שמהגמרא כאן מוכח שהדרסה אינה הלכה למשה מסיני כמו שאר ההלכות המנויות, אלא היא נלמדת מהמקרא. [כ"ז ע"א ד"ה דלא לשוייה גיסטרא].

והרשב"א חולק על רש"י וכתב, שהדרסה היא הלכה למשה מסיני, וקרא אסמכתא בעלמא הוא [לעיל כ"ז ע"א ד"ה ולטעמיך] ועיין בהערה

14.

129. אמר רבי יוחנן: לא אמרו להראות סכין

[ויקרא י"ז ג'] וכסהו עפר לא נאמר שמשמעו הוא שיש ליתן עפר מלמעלה, אלא נאמר בעפר, מלמד שהשוהט צריך שיתן עפר למטה ועפר למעלה ועל ידי כך יהיה הדם טמון בעפר (131).

ומעתה נשאלת השאלה, כיצד שחט רבי יונה את העוף מבלי שיוכל לתת עפר למטה?

ומשינינו: אפשר דמוזמין ליה לעפר דכולה פקתא [יכין את העפר של כל הבקעה] על ידי שיכתוש את האדמה לעפר (132).

שנינו במשנתנו: היה שוהט והתיז את הראש בבת אחת, אם יש בסכין מלוא צואר — כשרה.

אמר רבי זירא: צריך שהסכין תהיה ארוכה

הצואר שהם חתוכות], וזה מראה שהחך חתך את העור ולא התכסה כשחתך את הסימנים.

והוינן: והא דם עוף בעי כסוי, ואין לשחוט אם לא יוכל אחר כך לכסות את הדם (130)?

וכי תימא, דמכסו ליה [ואם תענה, שייכסו אותו] במקום שיפול שם הדם, עדיין אין זה מספיק לפי דברי רב.

והאמר רבי זירא אמר רב: השוהט חיה או עוף — צריך שיתן לפני השחיטה עפר תיחוח למטה כדי שהדם ישפך עליו, ואחר כך יתן עפר למעלה, ואין לשחוט על קרקע קשה שאינה נקראת בשם "עפר".

ודריש רב מקרא: שנאמר: "וכסהו בעפר"

כל פנים הפסיד את המצוה בשבת, ולכן אין אומרים לו שלא ילבש את הבגד בשבת. [קהילות יעקב מנחות סימן כ"א אות ג'].

131. מהגמרא בפרק כסוי הדם מוכח, שזו דרשה גמורה, וחיובים לתת עפר מלמטה מדאורייתא. הגמרא שם אומרת, שאין העפר מלמטה מעכב את מצות הכסוי מלמעלה, אבל בעוף קדשים שאינו ראוי לקיים בו דין עפר מלמטה — מסיבה המבוארת שם — בו מעכב עפר מלמטה. [לקמן פ"ג ב — פ"ד ע"א]. ועיין תבואות שור סימן כ"ח ס"ק י"ב.

132. רש"י מפרש שני פירושים.

א. הפירוש שהבאנו.

לפי פירוש זה אפשר לומר, שאילו היה עפר תיחוח בבקעה לא היה צריך לעשות כלום, אלא שמכיון שמן הסתם לא היה שם עפר תיחוח, היה עליו לכתוש את האדמה. ואפשר לפרש בכוונת רש"י שבשביל לקיים

לחכם אלא מפני כבודו של חכם. [לעיל י"ז]].

130. מכאן הוכיח הרשב"א, שמי שאין לו עפר לכסות בו את הדם, אסור לו לשחוט חיה או עוף. [תורת הבית בית א' שער ה' י"ט ע"א].

וכן נפסק בשו"ע יור"ד סימן כח ס' כ"א.

ובגליון מהרש"א שם הקשה מכאן על המרדכי בהלכות קטנות [סימן תקמ"ד] שאומר, שטלית שנפסקו ציציותיה מותר ללבשה בשבת מפני שאי אפשר להטיל בה ציצית בשבת, ואדם לא חייב להמנע מלעשות דברים המחייבים אותו במצוה שלא יוכל לקיימה, ולדעת הט"ז מותר ללבוש את הציצית אף מדרבנן!

תירץ הקהילות יעקב: מצות כסוי הדם מקיימים אותה פעם אחת בעוף זה, ואם לא ישחט עתה כשאין לו עפר — ישחט כשיהיה לו עפר, ואז יקיים את המצוה, ולכן אומרים לו שלא ישחט, אבל מצות ציצית מקיימים בכל שעה ושעה בכגד זה. ואם לא ילבש את הבגד בשבת, אף שיקיים את המצוה אחר השבת, על

מלא צואר וחויץ לצואר.

בסיפא הוא חויץ לשני צוארין, ובסך הכל צריך שיהיה בסכין כדי שלשה צוארין.

ומסקינן: שמע מינה שאף כשכתוב ברישא "מלא צואר" הכוונה חויץ לצואר, שמע מינה.

שנינו במשנתנו: במה דברים אמורים, בזמן שהוליד ולא הביא... אבל אם הוליד והביא, אפילו כל שהוא, אפילו באיזמל — כשרה.

אמר רב מנשה: לא הכשירו אלא באיזמל שאין לו קרנים, אבל אותם איזמלים שעושים בסופם כעין קרנים לנוי, והקרנים מתעגלות כלפי מטה — פסולים לשחיטה, מפני החשש שמא ישמט האיזמל מצואר הבהמה וינקבו הקרנים את הסימנים.

אמר ליה רב אחא בריה דרב אויא לרב מנשה שאלה זו: מכיון שאפשר לשחוט בסכין קטנה, מחטא מאי? האם אפשר להוליד ולהביא את חוד המחט על הצואר והשחיטה כשרה?

אמר ליה רב מנשה: מחטא מבזע בזע [מחט

איבעיא להו: האם צריך שיהיה בסכין מלא צואר הנשחט, ועוד יהיה חויץ לצואר כמלא צואר, ורבי זירא מפרש את הכתוב במשנה "מלא צואר" שהכוונה מחוץ לצואר, מלבד מה שמוכן מאליו שמונח על הצואר כמלא צואר, דהווי לה בסכין בסך הכל תרי צוארי.

או דלמא, מלא צואר הכתוב במשנה הוא מה שמונח על הצואר, ואמר רבי זירא שצריך שיהיה עוד חויץ לצואר משהו (133)?

תא שמע ראייה לצד הראשון: כתוב במשנה: היה שוחט והתיו שני ראשין בבת אחת, אם יש לסכין מלא צואר אחד — כשר.

ומבררין: מאי "מלא צואר אחד" הכתוב בסיפא? אילימא שכל אורכה של הסכין הוא מלא צואר אחד ותו לא, בודאי שאין לומר כן, השתא בבהמה אחת בעינן מלא צואר וחויץ לצואר, היתכן שבשתי בהמות סגוי להו [מספיק להם] בכמלא צואר אחד (134)?

ואמרין: אלא פשיטא ש"מלא צואר" שכתוב

את מצות עפר מלמטה צריך לעשות מעשה. ב. רבי יונה זימן כפה ואמר שמכין את עפר הבקעה בשביל לקיים בו מצות כסוי הדם. לפי פירוש זה צריך לקיים מצות נתינת עפר מלמטה ולא די במציאות שיש עפר, אבל אין צריך לעשות מעשה.

134. הקשה הראש יוסף: מה הקושיא, הלוא גם בסיפא יש לומר שצריך שיהיה בסכין עוד משהו חוץ ממלוא צואר כמו ברישא, ואך כן שוה דינם של שתי בהמות לבהמה אחת!

והיה ניתן לפרש, שהקושיא יוצאת מתוך הנחה, שלא יתכן שצריך שיהיה אותו אורך בסכין לשתי בהמות כמו לבהמה אחת. והראש יוסף דוחה פירוש זה, שלא משמע

תוספות סוברים, שאין מצוה על האדם לתת עפר למטה, אלא יש תנאי בקיום המצוה שיהיה עפר למטה. לכן פירשו התוספות כמו הפירוש הראשון של רש"י [תוספות פ"ג ב ד"ה צריך].

133. הקשה הרמב"ן: מנין לרבי זירא לומר

קורעת] את הסימנים ואי אפשר לשחוט בה. שאל רב אחא: **מחטא דאושכפי מאי?** יש לרצענים מחטים עבים קצת וסמוך לחוד יש למחט שיפוע חד העשוי לחתוך את התפירות, האם אפשר לשחוט בהם כמו בסכין קטנה?

אמר ליה רב מנשה: תנינא [כתוב במשנה]: **אפילו כל שהוא** — כשרה, **מאי לאו** [האם לא משמע] שאפשר לשחוט אפילו בפיו של **מחטא דאושכפי?**

ודחינן: **לא**, כוונת המשנה כשאמרה "כל שהוא" **לאיזמל**, אבל פיו של מחט הרצענים הוא קטן מידי ואי אפשר לשחוט בו.

ומקשינן אהאי פירושא: **איזמל** — **בהדיא קתני לה** [איזמל — כתוב במפורש במשנה] ובודאי שכשאמרה המשנה "כל שהוא" כוונתה לדבר אחר!

ומתריצין: באמת לא התירה המשנה אלא באיזמל ולא בדבר קטן ממנו, והתנא פרושי **קא מפרש דברי עצמו, מאי כל שהוא** שאמרתי? **איזמל** ולא דבר יותר קטן.

ומסייעינן להאי פירושא: **הכי נמו מסתברא, דאי סלקא דעתך** שכוונת המשנה ב"כל שהוא" **למחטא דאושכפי** כמו שפירש רב מנשה, אם כן מיותר להגיד שאפשר לשחוט באיזמל, **שכן השתא מחטא דאושכפי שריא, איזמל שהוא ארוך יותר מיבעיא!**

ודחינן לסייעתא: לעולם "כל שהוא" פירושו אפילו מחט הרצענים כפירוש רב מנשה, **ואיזמל איצטריכא ליה לתנא** להשמיענו בו חידוש, **סלקא דעתך אמינא** כיון שקיימים איזמלים שיש להם קרנים והם פסולים, **ליגזר איזמל שאין לו קרנים אטו איזמל שיש לו קרנים** ונפסול את כל האיזמלים, **קא משמע לן התנא** שאיזמל שאין לו קרנים — כשר.

הגמרא נשאת בספק האם אפשר לשחוט במחט של רצענים (135).

מתניתין:

נפלה סכין מעצמה (136) על צואר הבהמה ושחטה אותה, **אף על פי ששחטה כדרכה**

הפשט.

135. כתב הר"ן, שכיון שהספק לא נפשט — הולכים לחומרא, ולכן אין לשחוט בסכין קטנה יותר מדאי.

136. האם המשנה מדברת דוקא באופן שהרוח הפילה את הסכין, או שהשחיטה פסולה אף באופן שהסכין היתה בידו של אדם ונפלה לו בלי כוונה ומבלי שדחף אותה?

הרשב"א סובר, שיש לדמות דין זה לדין

מלשון הגמרא שזו הקושיא, שלשון הגמרא "השתא בבהמה אחת וכו'" מורה שיש כאן קל וחומר, שאם בבהמה אחת צריך תוספת משהו, כל שכן שצריך שיהיה כן בשתי בהמות, ובמשנה משמע שלא צריך תוספת משהו בשתי בהמות.

ומפרש הראש יוסף, שהמקשן מדייק מלשון "מלא צואר אחד" צואר אחד ולא יותר, וברישא לא כתוב במשנה "אחד" ולכן אפשר לומר שצריך תוספת משהו.

ועיין עוד בתפארת יעקב שהאריך בביאור

גמרא:

מדייקת הגמרא מהמשנה: טעמא דפסלינן, הוא דוקא משום דנפלה הסכין מעצמה (138) ולא שחטה מכח גברא. הא הפילה הוא בלי

בלא דרסה או חלדה — השחיטה פסולה, שנאמר "וזבחת ואכלת" [דברים י"ב כ"א] אמרה תורה: מה שאתה זוכה — אתה אוכל, למדנו שצריך שתהיה השחיטה מכח גברא (137).

אדם המזיק, או שאשו משום ממונו, ומתחייב משום ממונו שהזיק. [ב"ק כב ע"א — כ"ג ע"א].

תוספות במסכת סנהדרין מקשרים את סוגינתו לסוגיות במסכת ב"ק ואומרים, שלמאן דאמר אשו משום חציו — הסכין שנפלה ושחטה הרי היא כחצו ששחטה. [סנהדרין ע"ז ע"א ד"ה סוף].

החתם סופר בחידושויו כאן הבין מדברי התוספות שהמשנה שפוסלת את השחיטה — סוברת שאשו משום ממונו.

אמנם הבית הלוי מסביר, שהמשנה בעצמה הולכת גם לפי הסובר אשו משום חציו, ורק הסוגיא שמחלקת בין נפלה להפילה הולכת כמאן דאמר אשו משום ממונו. [בית הלוי ח"ג סימן כ"ג].

ועיין עוד במרומי שדה כאן ובשו"ת בית יצחק יור"ד סימן ז' מה שביארו בדברי התוספות.

הגר"ח מברא בדעת הרמב"ם, על פי מסקנת הסוגיא בב"ק שלמאן דאמר אשו משום חציו, פעמים שהוא חייב עליה משום ממונו, שאבנו סכיננו ומשאו שהניחם בראש גגו לא מתחייבים עליהם משום תולדה של אש שנחשבת כחציו אלא כתולדה של אש שנחשבת כממון, כי האש לא נחה אחרי שהבעיר אותה האדם וכל הזמן כח האדם מעורב בה ולכן היא נחשבת בדרך כלל לחץ, מה שאין כן סכין שאחרי שהניחה פסק כחו ממנה. לפי זה אין אומרים שסכין שנפלה ושחטה יש בה מכח האדם, ולכן השחיטה פסולה. [חידושי הגר"ח על הרמב"ם

מזיק, שהגמרא בפרק כיצד הרגל [ב"ק כ"ו ב] מחייבת אותו כשהזיק באופן שהאבן נפלה מחיקו, וכן בענינו — נחשב הדבר כשחיטה מכח גברא.

הרשב"א מסיק להחמיר בנדון זה מפני שבעלי התוספות סוברים ששחיטה זו פסולה. [תורת הבית ב"א ש"א דף י"א ע"א].

הרא"ה חולק על הרשב"א, וסובר שמעיקר הדין — השחיטה פסולה, ואין לדמות חיוב מזיק למקום לצריך כח גברא. [בדק הבית שם]. השו"ע פסק ששחיטה זו פסולה. [יור"ד סימן ג' ס' א'].

הרע"א בהגהותיו שם כתב, שהשחיטה פסולה מספק, ולכן אסור לשחוט את בנה באותו יום מפני צד הספק ששחיטת האם כשרה. אמנם מדברי הגר"א משמע שהכריע כהרא"ה. [ביאור הגר"א שם ס"ק ה'].

137. מצינו אף בשחיטה ככוונה שנפסלת משום חסרון כח גברא, בכגון שסכין קבוע בגלגל המונע על ידי המים, ואדם פתח לזרם המים והניע את הגלגל, שאם לא שחטה הסכין מיד אחר הפתיחה, אין השחיטה מכח גברא והיא פסולה. [גמרא לעיל ט"ז ע"א].

138. בפרק ארבעה אבות הגמרא אומרת, שהמניח סכין בראש גגו ונפלה ברוח מצויה והזיקה — חייב משום תולדה של אש. [ב"ק ג' ע"א].

וכפרק כיצד הרגל נחלקו במבעיר אש והזיקה, האם אשו משום חציו, ומתחייב משום

כוונה — כשרה, ואף על גב דלא מיכוין לשחיטה, אלא להפיל את הסכין (139).

והוינן: מאן תנא דסבר דלא בעינן כוונה לשחיטה ואין בכלל מה שאמרה תורה "וזבחת" שתהיה כוונה לשחיטה (140)?

אמר רבא: רבי נתן היא שנחלק עם חכמים בברייתא.

דתני אושעיא זעירא דמן חבריא [צעיר החבורה (141)]: זרק סכין כדי לנועצה בכותל, והלכה הסכין ושחטה כדרכה, רבי נתן מכשיר, וחכמים פוסלים.

הוא תני לה [אושעיא שנה את הברייתא

מרבן], והוא אמר לה מדעתו: הלכה כרבי נתן.

ורבא מדייק מהמשנה שהיא סוברת כרבי נתן.

ומקשינן: והא כבר אמרה רבא חדא זימנא על המשנה הראשונה במסכת, שמשנתנו סוברת כרבי נתן.

דתנן: וכולן [חרש שוטה וקטן] ששחטו ואחרים רואין אותן ואומרים ששחטו כדי — שחיטתן כשרה.

ואמרינן: מאן תנא דלא בעי כוונה לשחיטה ומכשיר שחיטת קטנים שאינם מכוונים

מעשה. [תבואות שור סימן ג' ס"ק ז'].
שכנים פי"א הל"א].

ועיין שם בגליונות חזון איש.

140. כתב המהרש"ל שהמכוין במפורש שלא לשחוט שחיטה המתירה אלא לנחור את הבהמה — שחיטתו פסולה [יש"ש סימן י"ג]. יש אחרונים שהבינו בדעתו, שאם מתכוין לשחוט אלא שמתכוין שלא יהיה היתר לבהמה בשחיטה זו — שחיטתו כשרה, ורק אם מתכוין לנחור וקרה ששחט כראוי — השחיטה פסולה משום חסרון כח גברא. [אמרי בינה דיני שחיטה סימן ז'].
יש שהבינו, שאף כוונה שלא להתיר פוסלת לדעת המהרש"ל. [עונג יו"ט סימן נ"ז].
ועיין בשו"ת עונג יו"ט שם שהאריך בענין, ועיין בהערה 175.

141. רש"י מפרש עוד פירוש, שאושעיא זעירא היה שמו והיה מבני החבורה. התוספות מפרשים שחבריא זה שם מקום. [תוס' לעיל י"ב ב ד"ה דמן].

139. כתב הרא"ש, שאם לא נתכוין אף להפיל את הסכין. אלא נשטט הסכין מידו ולא נתכוין לשום מעשה — השחיטה פסולה, מפני שאין בה כח גברא. [סימן ח'].
הראש יוסף מדקדק מלשון רש"י שכתב "ואע"ג דלא מיכוין לשחוט אלא להפלת סכין" שהוא סובר כהרא"ש שבעינן כוונה להפלת סכין.

נחלקו אחרונים בביאור דברי הרא"ש. הפרי חדש אומר, שדעת הרא"ש כדעת בעלי התוספות שהבאנו בהערה 136, שאם נפלה סכין מידו מבלי שדחף אותה — אין בזה כח גברא. [פר"ח סימן ג' ס"ק ב'].
ולדעת התבואות שור, יש שני ענינים, בעלי התוס' שהביאם הרשב"א פסלו את השחיטה אפילו אם הפיל את הסכין מידו ככוונה לשחוט מכיון שלא דחף אותה, והרא"ש פוסל בדחף את הסכין ושחטה מכחו אלא שלא נתכוין לשום

לשחיטה⁽¹⁴²⁾ אלא לחתיכת בשר בלבד.

ואמר רבא: רבי נתן היא⁽¹⁴³⁾!

ומתצינן: צריכא ליה לרבא לדייק ממשנה

זו, שהמפיל סכין ושחט בלי כוונה — שחיטתו כשרה, דאי אשמועינן רק התם, היה אפשר לומר שלא הכשירה המשנה אלא משום דקא מוכיזין הקטן⁽¹⁴⁴⁾ לשום חתיכה בעולם אף שאינו מתכוין לחתיכת הסימנים,

142. תוספות בפרק ראשון מקשים: אולי צריך כוונה לשחיטה, ושחיטת הקטן כשרה מפני שגדול עומד על גביו, ומצאנו בכתיבת גט שצריך לכתבו בכוונה לשמה, שקטן כשר לכתבו כשגדול עומד על גביו!

תרוצו תוספות, שהתועלת בגדול עומד על גביו היא כשהגדול מלמד את הקטן ומזהיר אותו לכתוב לשמה, ומלשון המשנה שכתוב "אחרים רואים אותם" משמע שאינם מלמדים אלא רואים אותם בלבד. [תוס' לעיל י"ב ב ד"ה מאן].

והרשב"א מחדש, שהתועלת בגדול עומד על גביו היא בזה שהגדול מכוין לשמה, וזה מועיל רק בדבר שלא תלוי בעושה בלבד כגון כתיבת גט שלא מועילה בלי צווי הבעל, אבל בשחיטה שתלויה רק בשוחט ואפילו שחט את בהמת חברו שלא מדעתו — שחיטתו כשרה, שם אין כוונת העומד על גבי השוחט מועילה. [רשב"א שם].

143. רש"י מסביר, מדוע לא קשה על המשנה עצמה שסתמה כרבי נתן פעמיים?

ואומר רש"י, שלולא רבא שדייק מהמשנה שהמפיל סכין ושחטה — כשרה, היה מקום לפרש במשנה שאף במפיל סכין השחיטה פסולה משום חסרון כוונה, אלא שהמשנה באה ללמד את הדין שצריך כח גברא ולכן נקטה סכין שנפלה.

ומבאר המהר"ם, שיכולנו לומר ששחיטה פסולה משום העדר כוונה, ויש אופן שהסכין נפלה מעצמה והשחיטה לא נפסלת משום העדר כוונה, כגון שראה את הסכין נופלת והתכוין להתיר את הבהמה בשחיטה, והמשנה אומרת

שהשחיטה פסולה במקרה זה משום העדר כח גברא אף שלא נפסלת משום העדר כוונה.

ולדעת רבא אין לומר כן, מכיון שהמקור לכך שהשחיטה נפסלת מחסרון כח גברא הוא מלשון התורה "וזבחת", ולדעת הסובר שהשחיטה נפסלת בהעדר כוונה — המקור לכך הוא גם כן מלשון "וזבחת" שמשמע שיעשה בכוונה, ויותר משמע מלשון "וזבחת" שתהיה השחיטה מכוחו ממה שמשמע שיעשה אותה בכוונה, ואילו היתה המשנה סוברת ששחיטה צריכה כוונה — היתה המשנה משמיעה את הדין בהפיל סכין שהשחיטה פסולה והיינו לומדים מקל וחומר שהשחיטה פסולה כשאין בה כח גברא.

והתוספות אומרים, שאפילו אם היה כתוב במשנה במפורש שהמפיל סכין — שחיטתו כשרה, לא היה קשה ממה שכבר כתוב במשנה ששחיטת חרש שוטה וקטן — כשרה, כי בודאי שאין ללמוד משחיטת קטן שמתכוין למעשה חתיכה לשחיטה שאין בה שום כוונה.

וקושיית הגמרא היא על רבא שאמר שהמשנה — שמכשירה שחיטת חרש שוטה וקטן — סוברת כרבי נתן המכשיר בזרק סכין לנועצה בכותל, מה הוא צריך לדקדק משנתנו שהמפיל סכין — שחיטתו כשירה, הלוא מפיל סכין דומה לזרק סכין לנועצה בכותל!

ועיין בהערה הבאה באור תירוצי הגמרא לפי התוספות.

144. תוספות לא מפרשים שדברי הגמרא מתייחסים לקטן, אלא הם מתייחסים לזרק סכין לנועצה בכותל, ומפרשים תוספות שמדברי רבי נתן שהכשיר בזרק סכין לנועצה בכותל לא היינו

אבל הכא דלא קא מיכוין כלל, אימא לא סוברת המשנה כרבי נתן בזה.

ואי אשמעינן מתניתין (145) הכא שהמפיל סכין ושחטה — כשרה, היה מקום לומר, שאף שמבחינת הכוונה גרע מפיל סכין ושחט משחיטת חרש שוטה וקטן, אבל מצד שני יש לשחיטתו מעלה עליהם משום

דקאתי מכח בן דעת שהוא בר זביחה (146), אבל התם דלא קאתי מכח בן דעת, אימא לא תהיה שחיטתו כשרה, צריכא מתניתין להשמיע שהוא בר זביחה (147).

איתמר: נדה שנאנסה וטבלה במקוה בלי כוונה להטהר, האם היא טהורה או לא (148)?

יודעים שהמפיל סכין ושחטה שחיטתו כשרה, כי אפשר שהמכוין לנעוץ בכותל מתכוין לפעולת חתיכה בכותל, מה שאין כן במפיל סכין.

תוספות מפרשים כן לפי שיטתם בהסבר קושיית הגמרא שהבאנו בהערה הקודמת.

אמנם מלשון רש"י משמע שאין חילוק בין זרק סכין לנועצה בכותל להפיל סכין. [מהר"ם].

ביארנו את הגמרא בדרכו של רש"י על פי הרשב"א, שמפרש שהיה מקום לומר שהמשנה לא סוברת כרבי נתן בכל דבר אלא סוברת כמוהו בשחיטת קטן ולא בזרק סכין.

145. לדעת התוספות שהבאנו בהערות הקודמות, צריכותא זו לא דומה לצריכותא הקודמת, שהצריכותא הקודמת לא מתייחסת לדין המשנה עצמו אלא למימרא דרבא שהמשנה כרבי נתן, וצריכותא זו מתייחסת לעצם הדין של המשנה שאין ללמוד ממנו דין שחיטת חרש שוטה וקטן.

אמנם לפי דרכו של רש"י, גם צריכותא זו כמו הקודמת מתייחסת לדין של המשנה בפרק ראשון ולדקדוק שמדקדק רבא מלשון המשנה שלנו.

146. ז"ל הרשב"א "ואי תנא הא ולא תנא הא, הוא אמינא בכי הא הוא דסבירא ליה כרבי נתן, אבל בההיא דהתם לאו שחיטה היא כלל דהא ליכא כח בן דעת".

נראה מדברי הרשב"א שהיה מקום לומר שעצם השחיטה של חרש שוטה וקטן —

פסולה, ואין חסרון מצד הכוונה.

בדרך זו פירשנו את הגמרא.

והר"ן בחידושו מפרש שהיה מקום לומר, שכזרק סכין או הפילה — מדובר במי שבדק את הסכין והכינה לשחיטה והכוונה בבדיקה מועילה, אבל קטן שאינו בר דעת אין כוונתו מועילה כלל.

147. הנודע ביהודה דן בשאלה, מדוע הקטן פסול לכתוב תפילין מפני שאינו בר קשירה, והוא כשר לשחיטה, ולא אומרים שאינו בר זביחה, ולכאורה כמו שהוא לא מחויב להניח תפילין כך אינו מוזהר על איסור נבלה?

ואומר הנודע ביהודה, שהסיבה שהקטן נחשב בר זביחה היא מפני שאסור לספות לו נבלה בידים, מה שאין כן לגבי כתיבת תפילין, שאפילו קטן שהגיע לחינוך פסול, מפני שחינוך הוא רק מדרבנן. [נודע ביהודה תניא או"ח סימן א'].

148. מצאנו במקומות אחרים בש"ס שדנו על מעשים אם הם צריכים כוונה.

הגמרא דנה על אכילת מצה ותקיעת שופר בלא כוונה, ונחלקו בזה אמוראים. [ר"ה כ"ט-כ"ט ועוד מקומות בש"ס].

הרמב"ן בסוגיתנו אומר, שסוגיא זו לא קשורה לסוגית "מצוות צריכות כוונה", שבסוגיתנו דנים בדברים שהם מכשירים ומתירים איסורים ואינם חובה בעצמם, ואפשר שדינם קל יותר ממצוות ואפשר שדינם חמור יותר ממצוות.

אמר רב יהודה אמר רב: טהורה לביתה (149) [מותרת ליוקק לבעלה], ואסורה לאכול בתרומה אם היא אשת כהן, דמדאורייתא היא טהורה לכל דבר, שאין הטבילה צריכה כוונה, וחכמים החמירו בתרומה (150).
ורבי יוחנן אמר: אף לביתה לא טהרה מפני שהטבילה צריכה כוונה מדאורייתא (151).

אמר ליה רבא לרב נחמן: לרב דאמר, טהורה לביתה ואסורה לאכול בתרומה, יש להקשות: איסור נדה שהוא עון שיש בו כרת — הותרה על ידי טבילה זו, איסור (152) אכילת תרומה בטומאה שהוא במיתה בידי שמים שהיא קלה מכרת (153) מיבעיא שיש להתיר על ידה?!

הוא במשנה במסכת חגיגה, שאומרת שלגבי תרומה וקדשים צריך כוונה לטבול לשמם. [חגיגה י"ח ב].

דין זה הוא מדרבנן, דמדאורייתא אי אפשר לומר שתהיה טהרה לחולין ולא לקדשים, ואף שמצינו בשחיטה שאינה צריכה כוונה כשהיא בחולין ובשחיטת קדשים צריך כוונה, אין לדמות לשם, משום שגם בקדשים — השחיטה מתירה את איסור הנבלה אף שלא נעשית בכוונה, אלא שיש פסול בדיני הקדשים כשהעבודה לא נעשית בכוונה, אבל בטבילה אין לחלק ולומר שהיא מטהרת לחצאין. [אור שמח מקואות פ"א ה"ח אות ה'].

151. הרשב"א פוסק כרבי יוחנן, ואחד מהטעמים שלו הוא, שלדעת רבי יוחנן — טבילה ללא כוונה לא מועילה מדאורייתא, שהרי הוא דורש את דינו מהפסוקים כמבואר בסוגיא, ובדאורייתא יש לפסוק כהמחמיר.

152. הגמרא שינתה בלשונה ונקטה גבי נדה לשון "עון" ולגבי תרומה נקטה לשון "איסור".

ואומר הרש"ש, שכוונת הגמרא בזה לחזק את הקושיא ולומר, שבתרומה לא מצאנו חילוק ואף בתרומה דרבנן שאין בה מיתה אלא היא איסור שיש בעיקרו מיתה — החמירו להצריך כוונה, כל שכן שיש להחמיר באיסור דאורייתא שיש בעצמו כרת.

153. עונש כרת חמור ממיתה בכך שגם זרעו

והחתם סופר אומר, שבטבילה גופא יש לחלק ולומר, שהטבילה מטהרת את האשה, אבל מצות טבילה היא לא מקיימת בלי כוונה. [חידושו כאן].

ולדעת האור זרוע, סוגיתנו היא אותה סוגיא דמצוות צריכות כוונה. [הגהות אשרי ר"ה פ"ג סימן י"א].

מצאנו גם בקנינים שצריך כוונה לקנות, והעודר בנכסי הגר וסבר שהם שלו — לא קנה. [יבמות נ"ב ב].

הבנין ציון כתב, שאפילו לפי הסובר שטבילה צריכה כוונה, אין זו אותה כוונה הצריכה בקנין, שבטבילה הכוונה צריכה להתייחס למעשה עצמו שיהיה לשם טהרה, ואין צורך שתתייחס לדבר הנטהר שיהיה נטהר, ולכן אין צורך שהכוונה תהיה של האדם הנטהר, ואפשר שאדם אחר יחשוב שטבילתו תהיה לשם טהרה כמבואר בסוגיא, אבל בקנין צריך להתכוין שיהיה הדבר קנוי לקונה, ולא מועילה כוונת אדם אחר. [שו"ת בנין ציון ח"ב סימן פ"ח].

ועיין קצוה"ח סימן ער"ה ס"ק ד'.

149. נחלקו הראשונים בפסק ההלכה, הרמב"ם פסק כרב והרשב"א פסק כרבי יוחנן.

המחבר בשו"ע פסק: נדה שטבלה בלא כוונה — מותרת לבעלה. [יור"ד קצ"ח סימן מ"ח].
והרמ"א שם כתב: ויש מחמירים ומצריכים אותה טבילה אחרת, ויש להחמיר לכתחילה.

150. מקור הדין, שצריך כוונה בטבילה לתרומה

מוסיף רב נחמן⁽¹⁵⁴⁾: **ומנא תימרא** [מנין נדע] שלחולין לא צריך כוונה?

דתנן: גל שנתלש מן היים⁽¹⁵⁵⁾ וכו' ארבעים סאה מים כשיעור מקוה⁽¹⁵⁶⁾ ונפל על האדם

אמר ליה רב נחמן: אין הדבר תלוי בחומרת האיסור אלא במדרגת הקדושה, ובתרומה וקדשים יש מעלות בדיני טומאה וטהרה, וצריך לכוין לשמם כשטובלים, אבל בעלה חולין הוא, וחולין לא בעי כוונה.

צריך לטבול בארבעים סאה. ויש אומרים שגם אדם קטן שגופו נטבל בפחות מארבעים סאה — עלתה לו טבילה במעיין. [רא"ש הלכות מקואות סוף סימן א'].

הרשב"א מביא בשם רבינו תם ראייה מהמשנה דגל שנתלש, שלאדם צריך ארבעים סאה אף כשטובל במעיין. [תורת הבית בית ז' שער ז' ועי"ש בבדק הבית] והט"ז מתרץ, שכיון שבדרך כלל צריך ארבעים סאה בשביל שכל גופו יעלה בהם, נקטה המשנה ארבעים סאה, אבל באמת אם האדם הוא קטן אין צריך ארבעים סאה. [יור"ד סימן ר"א ס"ק ו'].

והש"ך מחדש, שכיון שהגל נתלש מהמעין ואיננו מחובר אליו — אינו מטהר אף כלים עד שיהיה בו ארבעים סאה, ורק לענין הדין שמעיין מטהר בזחילה יש לגל דין מעיין. [שם ס"ק כ'].

והגר"ח מבריסק מסביר את הש"ך, שהדין שמעיין מטהר בכל שהוא נאמר על עצם המעיין, וכשהמים נתלשו מהמעין כבר הם לא מעצם המעיין ואינם מטהרים בכל שהוא, ואילו הדין שמעיין מטהר בזוחלים נאמר על מי מעיין, וגל שנתלש לא נפקע מממיו שם מי מעיין. [פ"ט מהלכות מקואות הל"ו ד"ה והנה].

ודעת הגר"א כדעת הט"ז, ולדעתו, הדין הזה שמעיין מטהר בזוחלים והדין שהוא מטהר בכל שהוא הם מאותו יסוד, כי מה שהמקוה אינו מטהר בזוחלים זה מפני שמקוה צריך שיעור והזוחלים לא מצטרפים לשיעור, מפני שקטפרס אינו חיבור ואין כאן ארבעים סאה במקום אחד, ומכיון שהמעין מטהר בזוחלים אפילו אדם כדמוכח ממשנת גל שנתלש, אף הוא מטהר בכל

נכרת [רש"י].

154. לדעת הרשב"א, משא ומתן זה הוא המשך דבריהם של רב נחמן ורבא.

וכתב הרשב"א, שיתכן שהרמב"ם — שפסק כרב — הבין שלשון זה הוא סתמא דגמרא, ומשמע מזה שהגמרא נקטה לעיקר כדעת רב שטבילה אינה צריכה כוונה.

155. הדין הוא, שמקוה מטהר רק באשבורן, ומעיין מטהר אף כשממיו זוחלים. הגל שמטהר הוא מפני שנדון כמעין.

נחלקו תנאים, האם היים נדון כמעין או נדון כמקוה. [מקואות פ"ה מ"ד].

וכתב הרשב"א, שמשנה זו יכולה ללכת גם כהתנא שסובר שהיים נדון כמקוה, ומדובר במשנה בגל שנתלש מהנהר שהוא מעיין שמטהר בזוחלים.

והקשה המהרי"ק, מדוע הגל שנתלש נדון כמעין ומטהר בזוחלין, הלא הוא נתלש מהמעין, ויש משנה שאומרת, שמעיין שנמשך לבור, ואחר כך נפסקה הזרימה לבור — נדון כמקוה וצריך שיהיה בו ארבעים סאה, יוצא מהמשנה שאחרי שנפסק החיבור למעיין אין למים דין מעיין!

ותירץ המהרי"ק, שבגל שנתלש לא נתבטל דין המעיין, מפני שהוא זורם בכח המעיין, ולא נפקע חיות המעיין ממנו. [שו"ת מהרי"ק שורש קט"ו].

156. הדין הוא, שמקוה צריך שיהיה בו ארבעים סאה, ומעיין מטהר בכל שהוא.

יש ראשונים שאומרים, שדין זה שהמעין מטהר בכל שהוא נאמר רק בכלים, אבל אדם

ועל הכלים שהיו בשפת הים — טהוריין⁽¹⁵⁷⁾.
[מקוואות פ"ה מ"ו].

ומוכיח רב נחמן: מאי לאו אדם דומיא דכלים? [האם אין טהרת האדם דומה לטהרת הכלים?] מה כלים דלא מיכווני שהרי אין להם דעת, אף אדם נמי לא בעי כוונה.

ודחי רבא: ממאי? דלמא ביושב האדם ומצפה — עסקינן — אימתי יתלש הגל ויטהר אותו, ובלאו הכי אינו טהור, וכלים דומיא דאדם הם, מה אדם דבר⁽¹⁵⁸⁾ כוונה, אף כלים נמי הם ברי כוונה דקא מכויין להו אדם היושב בצידם שיהיו טהורים.

שואל רבא על דבריו: וכי תימא [ואם תאמר], אם המשנה מדברת ביושב ומצפה לגל, מאי למימרא [מה היא מחדשת]?

השיב רבא: אף שפשוט הדבר שהטבילה כשרה מדאורייתא, מכל מקום היה מקום לפוסלה מדרבנן משני טעמים:

א. מהו דתימא, ליגזר משום שהגל דומה לחרדלית של גשמים שזה זרם גשמים היורד מההר, והטבילה פסולה בו מדאורייתא, לפי שמי הגשמים אינם מטהרים אלא כשהם מכונסים⁽¹⁵⁹⁾, ואף שגלי הים נדונים כמעין והם מטהרים בזוחלים, יש לחוש שידמו אותם לחרדלית ויכשירו את החרדלית.

שהוא. [ביאור הגר"א יור"ד סימן ר"א ס"ק ו'].

157. הרשב"א סובר, שבטבילה צריך להיות כח גברא כמו בשחיטה, והרשב"א מביא ראיה ממה שהגמרא אומרת שאשה שנפלה לנהר — טהורה לפי רב, שבכחא גוונא הוי כח גברא, וכשר אף לענין שחיטה. [עיין הערה 136].

והרא"ה חלק עליו, ולדעתו — דין כח גברא לא אמור בטבילה.

לכאורה, יש להוכיח מהמשנה דגל שנתלש, שאין דין כח גברא בטבילה.

בספר בדי השלחן עמד על נקודה זו. [סימן קצ"ח ס' מ"ח בביאורים ד"ה כגון].

158. העתקנו את לשון הגמרא כפי גירסת רש"י "דבר כוונה" ולא כהגירסא הכתובה בספרים שלנו "דבעינן כוונה".

נראה, שרש"י לא גרס "דבעינן כוונה" מפני שלפי גירסא זו משמע שהמשנה באה ללמד שצריך כוונה בטבילה, ובאמת המשנה לא באה ללמד דין זה אף שהוא אמת לפי דברי הגמרא עתה, וכמו שכתבו תוספות בד"ה וכי תימא.

159. רש"י אומר, שחרדלית של גשמים פסולה משום שנצוק וקטפרס אינו חיבור, וכיון שהמים הזורמים לא נחשבים כמחוברים — אין זו טבילה במקוה שיש בו ארבעים סאה.

תוספות דחו את פירוש רש"י בטענה שלא צריך להגיע לזה, אלא הדבר פשוט שמי גשמים לא מטהרים בזוחלים! [תוס' ד"ה גזירה].

תוספות במסכת חגיגה אומרים שבכמה פירושים של רש"י כתוב שהפסול הוא משום זוחלים. [י"ט ע"א תוד"ה נגזור].

ובאמת נמצא כן ברש"י במסכת חגיגה [י"ט ע"א ד"ה חרדלית].

הלב אריה מיישב את רש"י, שלפעמים אין החרדלית נפסלת משום זוחלים, כגון שהמים זורמים ובסופם הם מתנקזים למקוה, וכיון שבסופם הם באים למקוה אינם נפסלים משום זוחלים, אבל הם נפסלים מפני שאין בהם ארבעים סאה שקטפרס אינו חיבור.

ועיין קה"י טהרות סימן נ"ב ד"ה ועפ"י דברי הגר"א.